

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh724>

SON OSMANLI MEBUSAN MECLİSİ'NDE İZMİR VEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ

Filiz ÇOLAK*

Özet

Türkiye'de parlamenter hayata geçiş ilk kez 1876'da ilan edilen Kanun-ı Esasi ile başlamıştır. Monarşi yönetiminden meşruti yönetime geçen Osmanlı Devleti'nde Meclis-i Mebusan, 19 Mart 1877'de törenle açılmıştır. Bu değişim kısa sürmüş, 14 Şubat 1878'de 93 Harbi bahane gösterilerek Sultan II.Abdülhamit tarafından "Geçici bir süre" kaydıyla Meclis-i Mebusan kapatılmıştır.

30 yıl kapalı kalan Osmanlı Parlamentosu, iç ve dış gelişmelerin etkisiyle 1908'de Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı ile tekrar açılmıştır. 17 Aralık 1908'de açılışa katılan 230 mebus ile faaliyetlerine başlayan Meclis-i Mebusan, 1918'e kadar aralıklarla 3 Dönem çalışma yapabilmiş (1908-1912, 1912, 1914-1918) Mondros Mütarekesi'nin ardından 21 Aralık 1918'de Padişah iradesiyle feshedilmiştir.

Meclis-i Mebusan son kez 12 Ocak 1920'de, İstanbul'da seçilen 169 mebusan 72 mebusun katılımı ile çalışmalarına başlamıştır. Açık kaldığı süre içinde sadece 24 toplantı yapabilen Meclis-i Mebusan, 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali ve ertesinde gelişen olaylar karşısında 18 Nisan 1920'de güvenlik sorununun çözülmüncüye kadar toplantılarına ara vermiştir.

Son Meclis-i Mebusan'da İzmir'i 6 milletvekili temsil etmiştir. Bunlar; Yunus Nadi Bey (Abahoğlu), Refet Paşa(Bele), İlhami Bey, Şükrü Bey(Saraçoğlu), H.Tahsin Bey(Uzer) ve Nuri Bey. Bu çalışmada, kısa bir süre açık kalabilen son Osmanlı Meclis-i Mebusan'da ki İzmir mebuslarının faaliyetleri ve çalışmaları ile görüşülen konular incelenecektir.

Anahtar kelimeler: *Meclis, Parlamento, İzmir, Kanun-ı Esasi*

---

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

İzmir Deputies in the Last Ottoman Parliament and Their Activities

Abstract

Turkey began transition to the parliamentary system for the first time in 1876 with the declaration of Kanun-i Esasi. Constitutional monarchy succeeded monarchy regime in the Ottoman State and the first Ottoman parliament was inaugurated on 19 March 1877. However this change was short-lived and on 14 February 1878 the parliament was closed by Sultan Abdülhamit II “temporarily”, citing the Russo-Turkish War of 1877–78 (93 Harbi).

The Ottoman parliament remained closed for 30 years and due to domestic and foreign developments was re-established in 1908 with the second declaration of the constitutional monarchy. The new parliament assembled on 17 December 1908 with 230 deputies and was able to serve for three terms (1908-1912, 1912, 1914-1918) until 1918 when it was abolished on 21 December 1918 with the will of the Sultan after the Armistice of Montrose.

72 deputies out of 169 deputies from İstanbul opened the last term of the Parliament on 12 January 1920. During this last term 24 meetings were held. The parliament was dissolved on 18 April 1920 as a result of occupation of İstanbul on 16 March 1920 and events following the occupation

Six deputies represented İzmir in the last Ottoman parliament. These were; Yunus Nadi Bey (Abalıoğlu), Refet Paşa (Bele), İlhami Bey, Şükrü Bey (Saraçoğlu), H.Tahsin Bey (Uzer) and Nuri Bey. In this study, activities and policies of İzmir deputies during the short period of the last Ottoman parliament will be examined.

Keywords: *Parliament, İzmir, Kanun-ı Esasi*

Giriş:

Türkiye'de parlamenter hayata geçiş ilk kez 1876'da ilan edilen Kanun-ı Esasi ile başlamıştır. XIX.yy.daki batılılaşma hareketleri kapsamında monarşi yönetiminden meşruti yönetime geçen Osmanlı Devleti'nde, 29 Şubat 1877'de ilk kez kademeli olarak yapılan seçimle gelen mebuslardan oluşan Meclis-i Mebusan, 19 Mart 1877'de törenle açılmıştır¹. Bu değişim kısa sürmüş, teorik olarak 1 yıl, 1 ay, 21 gün², fiilen sadece 5 ay³, 14 Şubat 1878'de 93 Harbi bahane gösterilerek Sultan II.Abdülhamit tarafından "Geçici bir süre" kaydıyla Meclis-i Mebusan kapatılmıştır. Meclis kapatıldıktan sonra Kanun-ı Esasi'nin

---

¹ Mehmet Saray, *Türk Devletlerinde Meclis, Demokratik Düşünce ve Atatürk*, Ankara, 1999, s.31

² Cezmi Eraslan-Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, İstanbul, 2006, s.53

³ Rıdvan Akın(1), *TBMM Devleti (1920-1923)*, İstanbul, 2014, s.37

getirdiği özgürlükler askıya alınmış, eskisinden daha sert bir mutlak yönetim kurulmuştur. Sansür uygulamaları ve hafife örgütü ile basın ve düşünce özgürlükleri ortadan kaldırılmıştır⁴.

30 yıl kapalı kalan Osmanlı Parlamentosu, iç ve dış gelişmelerin etkisiyle 23 Temmuz 1908'de 10 Temmuz İnkılabı, Hürriyet İlanı⁵ gibi tanımlamalarla ifade edilen Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı ile tekrar açılmıştır. 17 Aralık 1908'de açılışa katılan 230 mebus ile faaliyetlerine başlayan Meclis-i Mebusan⁶, 1918'e kadar aralıklarla 3 Dönem çalışma yapabilmiş (1908-1912, 1912, 1914-1918) Mondros Mütarekesi'nin ardından 21 Aralık 1918'de Padişah iradesiyle feshedilmiştir⁷.

Kamuoyunda Meclis-i Mebusan'ın kapatılması konusu uzun ve hararetli tartışmalara yol açarken, Meclisten yeni kurtulan Saray ve çevresinde yeni gelişmeler olmakta, Kanun-ı Esasi'nin dört ay içinde seçimlerin yapılmasının lazım geldiği hükmünü etkisiz bırakmak için çareler aranmaktadır. Önceleri Meclis'in feshinden hemen sonra verilen beyanatlarda "*fasıla-ı meşrutiyet*" olmayacağını söyleyen hükümet üyeleri hemen ertesi gün verdikleri ilk beyanı yalanlar derecesinde, yapılacak yeni seçimlerin önüne büyük engeller çıkartmışlardır⁸.

4 Ocak 1919 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında; "*Kanun-ı Esasi'nin 7.maddesi gereğince Mebusan'ın feshinin Padişah iradesi ile olduğu ve aynı hüküm gereğince dört ay içinde tekrar açılması gerektiği fakat Osmanlı topraklarının işgal altında bulunması ve seferberlik halinin devam etmesi sebebi ile seçimlerin ancak Şartlar uygun olup, sulh anlaşması imzalandıktan sonra yapılabileceği*" kararı alınmıştır⁹.

Meclis-i Mebusan'ın Yeniden Açılma Kararı:

Mütareke ertesinde başlayan işgallere karşı başlayan bölgesel direniş örgütlenmeleri Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından örgütlenerek 4-11 Eylül 1919'da Sivas Kongresi'nde tek bir çatı altında toplanmıştır. Bu milli

⁴ İhsan Güneş, Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923), İstanbul, 2009, s.21

⁵ Tarık Zafer Tunaya, Hürriyetin İlanı, İstanbul, 1996 ; Hüseyin Kazım Kadri, Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi 10 Temmuz İnkılabı ve Netayici, İstanbul, 1992 ; Rıdvan Akın(2), Türk Siyasal Tarihi, 1908-2000, İstanbul, 2012, s.13

⁶ Cezmi Eraslan-Kenan Olgun, age, s.80-81

⁷ Taha Niyazi Karaca, Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı, Ankara, 2004, s.14

⁸ Taha Niyazi Karaca, age, s.22

⁹ Taha Niyazi Karaca, age, s.23

kongrede seçimler konusuna çok önem verilmiş, 5 Eylül'deki toplantıda padişaha gönderilmesi kararlaştırılan telgrafta Sivas Kongresi'nin toplanması, Hükümetin Kanun-ı Esasi'ye aykırı olarak seçimleri yapmayıp Meclis-i Mebusan'ı toplamamasına dayandırılmıştır. Telgrafta bu konu ile ilgili şunlar belirtilmiştir: *"Heyet-i vükelanın irade-i milliyeye istinat etmediğini ve amal-ı milliyeye tercüman olmadığını ve mahza bu sebeple devlet ve milletin hukuk-i sarihasını paymal etmediğini nazar-ı dikkate alan bu bedbaht millet, meclis-i umuminin kanun-ı esasimizdeki sarahat-ı mutlakaya rağmen hala içtima ettirilmediğini görerek hakk-ı meşruuna istinaden ve hiçbir fırka hırs ve içtihadına tabii olmayarak vatanın izmihlaline mani olacak son tedbir-i ittihaz için bütün Memalik-i Şahane'leri murahasalarının iştirakiyle Sivas'ta umumi kongresini akdetti"*¹⁰

Sivas Kongresi'nin ardından Anadolu'daki direniş örgütüyle İstanbul Hükümeti'nin arası iyice açılmıştır. Heyet-i Temsiliye, kendilerine karşı düşmanca tavır alan Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne karşı sert bir adım atarak ultimatömler niteliğindeki şu telgrafı 12 Eylül 1919'da Sadrazama iletilmek üzere göndermiştir: *"Vatan ve milletin hukuk ve mukaddesatını payimal ve zatı hazreti padişahının şeref ve haysiyeti mülukanelerini ihlal ile teşebbüs ve hareketi gafilaneniz tahakkuk eylemiştir. Millet, Padişahımızdan başka hiçbirine emniyet kalmamıştır. Bu sebeple hal ve istirhamlarını, ancak zatı hümayuna arz etmek ıztırarındadır. Heyetiniz gayri meşru hareketinin netayici vehimesinden korkarak millet ile PAdişah arasında hail oluyor. Bu babdaki temerrüdünüz daha bir saat devam ederse, millet artık kendisini her türlü hareket ve icraatında serbest telakkide maruz görecektir ve bütün vatanın heyeti gayrimişruanlıkla sureti kat'iyede alaka ve irtibatını katedecektir. Bu, son ihtiramımızdır. Bundan sonra milletin alacağı vaziyet burada bulunan ecnebi zabitanı marifetiyle İtilaf mümessillerine dahi mufassalan bildirilecektir."*¹¹ Bu gelişme Anadolu'daki bütün Kolordu Komutanlıklarına da bildirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu girişimdeki amacı, İstanbul Hükümeti'ne bir an önce seçimleri yaptırabilmek için baskıda bulunmaktır¹².

D.Ferit'e gönderilen bu telgraftan sonra Heyet-i Temsiliye, İstanbul'daki bütün devlet temsilciliklerine de bir muhtıra göndermiştir. Bu muhtırada,

---

¹⁰ Ahmet Demirel, İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler, İstanbul, 2010, s.36

¹¹ Sebahattin Selek, Milli Mücadele, c:I, İstanbul, 1982, s.501

¹² Kemal Atatürk, Nutuk, Ankara, 1995, Haz.Prof.Dr.Zeynep Korkmaz, s.98

hükümet, Kanun-ı Esasi'yi çiğnediği ve ulusal birlik akımına karşı Müslümanları birbirine kırdırmak için, ilişkilerin kesildiği, yoksa asayişin bozulacağı açıklanmıştır. Ayrıca, barışın ancak ulusa dayanan bir hükümetle kararlaştırılabileceği, bunu yapmanın İtilaf ve Ortak Devletleri'nin yüksek çıkarları gereği olduğu ve genel güvenliğin kongrece "sureti kat'iyede tekeffül" edildiği bildirilmiştir¹³.

Heyet-i Temsiliye'nin bu girişimi sonucunda gücü sadece İstanbul ve çevresiyle sınırlı kalan Damat Ferit Paşa Hükümeti 23 gün sonra, 1 Ekim 1919'da istifa etmek zorunda kalmıştır. Yerine Anadolu'daki Heyet-i Milliye ile daha ılımlı ilişkiler kuracak olan Ali Rıza Paşa hükümeti kurulmuştur. Bu gelişme Heyet-i Temsiliye'yi memnun etmiş ve Mustafa Kemal Paşa, Sivas'tan padişaha şu telgrafi çekmiştir:

"Milletin sesini boğmak suretiyle memleketin her tarafından yükselen vatan çocuklarının feryatlarının sizin yüce katınıza ulaşmasını engelleyerek hem milletini hem de padişahını aldatmaktan çekinmemiş olan eski kabinenin -yine bu milletin başvurması ve yakınması üzerine- görevinden alınıp, onun yerine ulusal istekler çerçevesinde memleket işlerini yönetecek yeni bir kabinenin işbaşına getirilmiş bulunması bütün vatan evlatlarının size karşı olan güven, saygı ve bağlılığını daha da arttırmıştır. Bu duyguları size iletmekle şeref duymaktayız. Emir ve ferman siz halife ve padişah hazretlerindedir.

7 Ekim 1919

*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu Adına Mustafa Kemal*¹⁴

Yeni hükümetin ilk icraatlarından birisi 7 Ekim 1919'da yayınlanan kararname ile Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılacağını ilan etmek olmuştur. Hemen ardından Dahiliye Nezareti yayınladığı bir genelge ile bütün vilayetlerin kararnameye göre hareket etmelerini istemiştir¹⁵.

Bayannamenin yayınlanmasından sonra hızla çalışmalara başlanılmış, birkaç gün sonra İstanbul seçimleri için gerekli olan esas defterleri basılmak üzere matbaaya verilmiştir. Dahiliye Nazırı Şerif Paşa İstanbul gazetelerine yaptığı açıklamada, kamuoyuna güven telkin ederek, seçimleri başlattığını fakat ne zaman biteceği konusunda bir şey diyemeyeceğini belirtmiştir¹⁶.

¹³ Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, c:I, Ankara, 1998, s.561

¹⁴ Başmabeynci Lütfi Bey, Osmanlı Sarayının Son Günleri, İstanbul, Basım yılı yok, s.529-530

¹⁵ Taha Niyazi Karaca, age, s.177

¹⁶ İKDAM, 18 Teşrinsani 1335

Seçimlerde kullanılacak olan sandıklar, Şehremaneti tarafından tamamlanmaya çalışılırken Dahiliye Nezareti 16 Ekim tarihinde vilayetlere gönderdiği bir telgrafla seçmenlerin hiçbir tesir altında kalmadan seçimlere katılmaları ve seçecekleri kişiler hakkında çok dikkatli olmaları istenmiştir¹⁷.

Bu hazırlıklar devam ederken İstanbul Hükümeti ile Anadolu'daki yeni oluşumun temsilciliğini yapan Heyet-i Temsiliye arasında 22-22 Ekim'de Amasya gerçekleşen görüşmelerde Meclisin toplanma yeri konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Meclisin Anadolu'da toplanmasını fikrini Salih Paşa'ya kabul ettirmişse de 25 Ekim'deki sadrazam Ali Rıza Paşa başkanlığındaki Meclis-i Vükela toplantısında bu fikir reddedilmiştir. Alınan bu karar Cemal Paşa tarafından 27/28 Ekim tarihli bir telgrafla Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmiştir. 30 Ekim'de Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafa uzun bir cevap vererek Meclis'in İstanbul'da toplanmasının sakıncalarını anlatmışsa da İstanbul'daki hükümetin fikri değişmemiştir¹⁸.

1919 seçimleri, mevcut şartlar içerisinde olabildiğince tarafsızlık içerisinde yapılmıştır. Ancak bu seçimler karşısında Heyet-i Temsiliye kayıtsız kalmamış, seçilmesini istediği bazı şahısların seçilmeleri için kararlar almış ve bunu gerekli yerlere iletmiştir. Fakat bütün bu faaliyetler seçimlerin bağımsızlığını gölgeleyecek ölçüde olmamıştır. İşgal altında bulunan ve işgal kuvvetleri tarafından seçim yapılmasına müsaade edilmeyen bölge halkları ise, kendilerinin Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını gösterebilmek ve işgalleri tanımadıklarını ifade edebilmek için mümkün olan her yola başvurarak temsilcilerini seçmişler ve Meclis-i Mebusan'a göndermişlerdir¹⁹. Örneğin aşağıda ayrıntılarıyla anlatılacağı gibi, İzmir yerine Ödemiş ve Kuşadası'nda seçimler yapılmış ve seçim mazbataları belirlenmiştir. Adana vilayetinin seçimlerini İstanbul'daki Kilikyalılar Cemiyeti gizli oyla yapmıştır. Meclis-i Mebusan toplandıktan sonra İzmir ve Adana vilayetlerinin seçim mazbataları kabul edilerek onaylanmıştır²⁰.

Amasya'da ülkedeki tüm siyasi partilerin ve azınlıkların seçimlere katılması, meclisin temsil gücünün artırılması kararlaştırılmış olmasına rağmen

---

¹⁷ Taha Niyazi Karaca, age, s.180-181

¹⁸ Sina Akşin, age, c:II, s.50-51

¹⁹ Erol Kaya, "*Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı*", Türkler, c:XIII, Ankara, 2002, s.515

²⁰ Rıdvan Akın(2), age, s.101

bu amaca tam olarak ulaşılammıştır. Çünkü, Ermeniler ve Rumlar Osmanlı Devleti'nden ayrılmayı amaçladıkları için seçimlere katılmamışlardır²¹.

İzmir Seçimleri ve Seçilen İzmir Mebusları:

1919 seçimleri, 20 Temmuz 1908 tarihli İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı uyarınca ve 7 Ekim 1919 tarihli kararnameye göre yapılmıştır. Kanuna göre her sancak bir seçim çevresidir ve seçimler iki dereceli olarak yapılmaktadır. Sancaklara düşen milletvekilleri sayıları her 50.000 erkek nüfusa bir mebus olarak hesaplanmaktadır. Seçme yaşı 25, seçilme yaşı 30'dur. Medeni haklarından yoksun olanlar, "devlete az çok vergi vermeyenler" seçme ve seçilme hakkından yoksundurlar. Uygulamada birinci seçmenler doğrudan ikinci seçmenleri seçmekte, ikinci seçmenler ise her sancakta kaç mebus çıkacaksa o kadar mebus adayının adını bir kağıda yazarak oylarını kullanmaktadır. En çok oyu alan adaylar mebus olma hakkını kazanmaktadır²².

1919 seçimleri, 15 vilayet, 35 mülhak liva ve 16 müstakil livada yapılmıştır²³. Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal edilen birçok yerde (Musul, Beyrut, Suriye, Halep vilayetleri, Kars, Ardahan, Batum ve Urfa) seçimler yapılamamış olmakla birlikte Aydın ve Adana vilayetlerinde işgale rağmen diğer bölgelerde olduğu gibi normal bir seçim yapılamamış olmakla birlikte kendi statüleri içinde yapılan seçimlerle Meclis-i Mebusan'da temsil edilebilmişlerdir²⁴.

İzmir ve çevresi, 15 Mayıs 1919 tarihinden itibaren Yunan işgali altında olduğundan İstanbul Hükümeti burada yapılacak seçimlerin güvenliğinden endişe duymaktadır. Vali İzzet Bey hükümetten aldığı seçim emrini vilayete tebliğ etmemiştir. Valinin bu tutumu tamamen hükümet politikasının bir sonucudur. Çünkü İstanbul Hükümeti her ne kadar seçim kararı aldıysa da bunu uygulamaya pek niyetli değildir. Bu nedenle de Hükümet ile Heyet-i Temsiliye arasında görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Heyet-i Temsiliye'ye göre işgal altındaki bölgelerde de seçimlerin mutlaka yapılması ve mebusların Meclis'te bulunması şarttır²⁵. Mustafa Kemal Paşa, işgal altında bulunan yerlerde yapılacak seçimlerle bu yörelerin anayurdun ayrılmaz bir parçası olduklarının

²¹ İhsan Güneş, age, s.50

²² Ahmet Demirel, age, s.39-40

²³ Mülhak liva: Vilayet ile kaza arası bir idari örgüt olan livalar mülhak ve bağımsız olarak ikiye ayrılıyorlardı, mülhak liva vilayetlere bağlı livalardır. Bakınız: Taha Niyazi Karaca, age, s.291

²⁴ Taha Niyazi Karaca, age, s.291, 298

²⁵ Taha Niyazi Karaca, age, s.331

kanıtlanabileceğini düşünmektedir. Bu nedenle de Yunan işgali altındaki İzmir valisi ile birlikte Adana, Musul vilayetleriyle Maraş, Antep Urfa sancaklarına seçimlerin yapılması konusunda kesin emir verilmesi hususunda İstanbul'daki Hükümeti uyarmaktadır: "*Haksız işgal olunan bu muazzaz vilayetimizin Meclis-i Milliye mebus gönderebilmesi ahas-ı amalimizdir. Bu suretle millet bilfiil işgali tanımadığını ve bu zengin topraklarından ayrılmaya asla razı olmadığını dünyaya ispat edecektir. Buna hükümetin de resmen müdahale etmesini İzmir valisine, keza Adana, Musul vilayetleriyle Maraş, Antep, Urfa sancaklarına resmen intihabat için kat'i emirler vermesini siyaset-i hazıranın icabat-ı makulelerinden ad ve telakki eyleriz.*"²⁶

Bir kaç gün sonra Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa İzmir'de seçimlerin tam bir serbestlik içinde başladığını ve Rumların da seçimlere katıldığını duyurmuştur²⁷. Fakat bu durumun gerçeği yansıtmadığı, daha sonraki günlerde basında çıkan haberlerden anlaşılmalıdır²⁸. Örneğin, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin Umumi Katibi Cami Bey'in 22 Ekim 1919'da İfham gazetesinde yayınlanan mülakatında seçimlerin nasıl geçtiğine dair soruya verdiği yanıtta bu durum net bir şekilde görülmektedir: "*Müslümanlar ahval-i hazıranın vahametine gayet müdrük oldukları için intihabata kemal-i hahişle hazırlandılar ve her halde haklarını gözetecekleri ümidini veriyorlar. Hatta Ferit Paşa zamanında intihabat için verilen evamirin neticesizliğini bildikleri halde bile Karesi ve Saruhan livaları intihabat için tamamen hazırlanmışlardır. Ahali Meclis-i Mebusan'ın bahusus bu defaki vaziyet-i mühimmesini takdir ettikleri için, ben orada iken Karesi livası mülhakatında toplanan mümessillerin akd ettikleri içtimada bu ehemmiyetle mütenasib gayet musib fikirler dermiyan edilmiş ve ona göre tedabir ittihaz olunmuştur. Gayri müslimlere gelince; İzmir'de zannedirim ki Rumlar intihabata iştirak etmeyeceklerdir. Maahaza Balıkesir'de iştirak ediyorlar.*"²⁹

Seçim konusuyla ilgili mülakatın yapıldığı bir diğer kişi İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin önde gelen üyelerinden ve İstanbul'daki faaliyetlerin yanı sıra Anadolu'daki gelişmeler konusunda önemli bir rol oynamış bulunan Halit Bey(Moralı)dir. Halit Bey, Batı Anadolu'daki şartlar altında seçimlere devam imkanı olmadığından dolayı Cemiyetçe bir muhtıranın

²⁶ Zeki Arıkan, Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını(30 Ekim 1918-8 Eylül 1922), Ankara, 1989, s.91

²⁷ Taha Niyazi Karaca, age, s.332

²⁸ ALEMDAR, 8 Teşrinsani 1335

²⁹ İzzet Öztoprak, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, Ankara, 2014, s.77-78

düzenlendiğini ve bu muhtıranın 12 Kasım 1919'da Düvel-i İtilafiye mümessilleri aracılığı ile Düvel-i İtilafiye'ye takdim olunacağını ve bu haksız engellemelerin kaldırılmasına çalışılacağını açıklamıştır³⁰.

Yine aynı günlerde, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nden Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen bir rapor İzmir'de seçimlerin hangi durumda olduğunu bildirmektedir. Raporda, en önemli iki meselenin bulunduğu bunlardan birinin milli teşkilatın tesisini sağlamak, diğerinin ise seçimler konusu olduğu, seçimlerin İzmir'de pek iyi gitmediği, neticelenmesi ihtimalinin de az olduğu belirtiliyor ve vilayet ile belediyenin o ana kadar yaptığı tek işin İstanbul'dan para istemek olduğunu söylüyordu. Ayrıca, İzzet Bey'in güvenilmez olduğu, kendilerini düşmana teslim etmekte asla tereddüt göstermeyeceği belirtiliyordu. Mustafa Kemal Paşa verdiği yanıtta, verilen bilgilerin faydalı olduğunu, seçimlerin çabuk yapılması için hükümetin yeni seçim nizamnamesini elde ederek ona göre gerçekleştirilmesini bildirmiştir³¹.

Dahiliye Nezareti, İzmir'deki seçim durumu hakkında vilayetten bilgi istemiştir: *"Memurin-i idare ile belediyenin Aydın sancağı merkezinde ifa-yı vazife edememekte olmasına nazaran liva intihabatı hakkında ne yapıldığının ve ne mütalatta bulunduğunun suret-i işarı mütemannadır."* Nezaretin bu sorusuna yanıt veren vilayet; Yunan kuvvetlerinin asayişin korunması sebebiyle seçimlere izin vermeyeceğini, Kuva-yı Milliye faaliyette buldukça mesuliyetin bunlara ait olduğu bildiriliyor ve bu konuda Yunan Yüksek Komiseri İstiryadis'in Aydın Vilayetine verdiği bir nota ilişikte sunulmuştur. Bu notada şu fikirler ileri sürülüyordu; Yunan askerlerinin işgali altında olan yerlerin muhasara altında bulunmasına dayanılarak her ne sebeple olursa olsun toplantı yapmak genel asayişin korunması için yasaklanmıştır. Seçim zamanında mebusluğa adaylığını koyanlar tarafından açıkça veya kapalı bir bina dahilinde toplanacak birçok ahaliye hitaben nutuklar irad edileceği ve bundan dolayı toplantılara karşı General Nider tarafından pek yolunda olarak muhalefet edilmiştir. Bundan maada ahval-i adiyede bile ahali arasında galeyana ve hatta çarpışmalara sebebiyet veren intihabatın geçirilmekte olan olağanüstü durumda yapılmasının tehlikeli olduğu açıktır. Belirtilen sebeplere dayanan Yunan kuvvetleri, genel asayişin zarara uğramasını engellemek için seçimlerin yapılmasını engellemiştir. Bununla birlikte, Yunan kuvvetleri işgal ettikleri

---

³⁰ İzzet Öztoprak, age, s.78

³¹ Taha Niyazi Karaca, age, s.331-332

bölgede asayişî sağladıktan sonra uygun olan bir zamanda seçimleri yapmak için bu hakkını sağlamaktadır³².

Yunan işgal kuvvetlerinin Aydın Vilayeti'nde uygulamaya çalıştığı politika bu nota ile kendini açıkça göstermektedir. Bir kaç gün sonra General Mider tarafından Aydın Vilayeti'ne yeni bir nota daha verilerek seçimlerin yapılması kesinlikle yasaklanmıştır. Vilayetten Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda bu notanın dikkate alınmayarak seçimlerin yapılmasına devam edileceği, ancak hükümetin de İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüslerde bulunmasının gerekliliği vurgulanmıştır³³.

Yunan Yüksek Komiseri tarafından İzmir'de seçimlerin yapılması yasaklanmakla birlikte halk seçimlere katılıyordu. Basında hem mebus adayları hakkında haberler yayımlanıyor³⁴ hem de halk sandık başına çağırılarak seçimlere katılmaları istenmekte, Kuva-yı Milliye'nin seçimlere müdahale etmeyeceği haberi verilmektedir³⁵. Nitekim İzmir livası için mebus adayları tespit edilmiştir. Bunlar; Eski İzmir valisi Mahmut Muhtar, Nurettin Paşa, Tanzimat Dairesi Başkanı Sadeddin Bey, Selanik eski valisi Hüseyin Kazım Bey, Londra Darümuallim Müderrisi Nuri Bey ile Bekir Behlül Bey³⁶.

İzmir halkının bu faaliyetleri üzerine General Nider aldığı ikinci bir karar ile İzmir bölgesinde seçimlerin durdurulmasını eğer yine devam ederse fiilen engellenmesini istemiştir. Bu kararı Dahiliye Nezareti'ne ileten Vali İzzet Bey, seçimlerin biran önce bir hafta içerisinde bitirilmesinin gerektiğini de bildirmiştir. Vali İzzet Bey'in daha sonra gönderdiği yazısında da seçimlerin her tarafta durdurulduğu ve daha önce belirtildiği gibi İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüste bulunulmasını istemektedir. Vali Bey'in bu ısrarlı istekleri Dahiliye'den Hariciye Nezareti'ne bildirilerek Yüksek Komiserler nezdinde teşebbüste bulunulması istenmiştir. Nitekim, siyasi mümessillere İzmir seçimleri dolayısıyla verilen nota, bunlar tarafından Sulh Konferansına ve hükümetlerine iletileceği ifadesiyle itibara alınmamıştır. Aynı günlerde Heyet-i Temsiliye'de seçimlerin yaptırılmamasını İtilaf Devletleri nezdinde protesto

---

³² Taha Niyazi Karaca, age, s.333

³³ Taha Niyazi Karaca, age, s.334

³⁴ İKDAM Gazetesi'nin 7 Teşrinsani 1335 tarihli nüshasında Milli Kongre'nin İzmir mebus adaylarının Refik Nevzat Bey, Kamilpaşazade Abdullah Bey, Tevfik Paşa, Uşakizade Muammer Bey, İsmail Sıdkı Bey, Dr.Hüsnü Bey, Avram Galati olduğu yazmaktadır.

³⁵ Zeki Arıkan, age, s.92

³⁶ Taha Niyazi Karaca, age, s.334

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İzmir Vekilleri ve Faaliyetleri

etmiş, seçimlerin yapılamayışının sorumlusu olarak Vali İzzet Bey ve onun yersiz tutumu olarak belirlemiştir³⁷.

Bütün engellemelere rağmen İzmir Sancağı için seçimler Menemen'de yapılmıştır. 21 müntehib-i saninin katıldığı seçimlerde; Nurettin Paşa(19 oy), Hüseyin Kazım Bey(19 oy), İsmail Hakkı Efendi(19 oy), Sadeddin Bey(18 oy), Menemen Belediye Başkanı Süleyman Çavuş(18 oy), Maarif Müdürü Ziya Bey(15 oy) kazanmışlardır³⁸. Bunlardan Nurettin Paşa, Bursa'dan da seçilmiş ve her iki yere de gönderdiği telde askerlik mesleğinde kalacağını bildirmiştir³⁹. Fakat bu seçimler geçerli sayılmamış ve Yunan kuvvetlerince bu seçimlere el konulmuştur⁴⁰. Aynı şekilde Sivrihisar'da da müntehib-i saniler mebuslarını belirlemek için belediye dairesine gelmişler, fakat burada seçim yapılmadan tutuklanarak bütün evraklar toplanmıştır⁴¹.

Ocak 1920'ye kadar yapılan girişimlere rağmen İzmir seçimleri hala yapılamamıştır. Bu durum üzerine İzmirliileri daha Kasım ayı başında Menemen'de gerçekleştirdikleri türden bir uygulamaya başvurdular. Kuşadası kazası merkez sancak olarak tespit edilerek yeni bir Heyet-i Teftişiyeye oluşturdular ve İzmir seçimlerini bu kazada gerçekleştirdiler. Fakat bu tür bir uygulama İzmir Sancağı Heyet-i Teftişiyesi tarafından uygun bulunmayarak durum Dahiliye Nezareti'ne iletilmiştir. Nazır Şerif Paşa'da bu konuyu Şura-yı Devlet'e iletmıştır. Burada incelenen konu, leh ve aleyhinde bir karar verilmeyerek Meclis-i Mebusan'ın takdirine bırakılmıştır⁴².

Seçilen İzmir mebusları ve kısa özgeçmişleri şöyledir:

İlhami Bey(Dinçer): Doğum ve ölüm tarihi bilinmiyor. Osmanlı Meclis-i Mebusan sicil no:35 Mazbata onay tarihi:26.01.1920. Eğitimi bilinmiyor. Saruhan Ceza Mahkemesi Reisi.

Nuri Bey: Yaşı, doğum yeri, mesleği, eğitimi bilinmiyor. Meclis-i Mebusan sicil no:35, Mazbata onay tarihi 26.01.1920.

---

³⁷ Taha Niyazi Karaca, age, s.335

³⁸ İLERİ, 6 Teşrinsani 1336

³⁹ VAKİT, 7 Kasım1919

⁴⁰ Taha Niyazi Karaca, age, s.335

⁴¹ İLERİ, 13 Teşrinsani 1336

⁴² Taha Niyazi Karaca, age, s.336

Şükrü Bey(Saraçoğlu): Ödemiş/İzmir 1886-1953. Meclis-i Mebusan sicil no:688. Mazbata onay tarihi 26.01.1920. Mekteb-i Mülkiye mezunu. TBMM'de İzmir 1, İstanbul 2, 5,6,,7 ve 8 dönem mebusu⁴³.

Refet Paşa(İbrahim Refet Bele): İstanbul 1881-1963, Harbiye, Erkan-ı Harbiye, Asker, Tümgeneral, Edirne Jandarma Alay Komutanı, 2.Ordu Kurmay Müfettişi, 4.Ordu haber Alma Şubesi Müdürü, 10. Ve 13.tümen Komutanı, Jandarma Genel Komutanı, 3.Kolordu Komutanı, Erzurum Kongresi Heyet-i Temsiliye üyesi, Aydın Kuvayı Milliye Komutanı, Osmanlı Meclis-i Mebusan 4.Dönem İzmir Mebusu. Meclis-i Mebusan sicil no:687. Mazbata onay tarihi 26.01.1920. Milli Mücadelede Güney Cephesi komutanı, 1.İcra vekilleri heyeti Dahiliye umuru vekili, 3. İcra Vekilleri Heyeti Müdafai Milliyeye Vekili, Kırmızı-yeşil şeritli İstiklal Madalyası sahibi, bekar.

Tahsin Bey(Hasan Tahsin Uzer): Selanik 1879-1939, Mülkiye terk, Mülki İdare amiri, Pürsıçan ve Ağmuz Nahiye Müdürü, Gevgiri, Florine Kesendire, Selanik Merkez İlçesi Kaymakamı, Drama Sancağı Mutasarrıfı, Beyoğlu Mutasarrıfı, Van, Erzurum, Suriye Valisi, Aydın Valisi, Osmanlı Meclisi Mebusan 4.Dönem İzmir mebusu. Sicil no:689. Mazbata onay tarihi 26.01.1920. İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderildi. Fahri süvari Teğmenliği Tevcih ve Altın Liyakat Madalyası sahibi.

Yunus Nadi Bey(Abaloğlu): Kızıldere 1879-1945, Mekteb-i Sultani, Hukuk Mektebi terk, Hukuk, Ekonomi, Gazetecilik-Malumat, İkdam, Diyarbakır, Ankara ve Manisa Tasvir-i Efkâr gazetelerinde çalıştı. Selanik'te Rumeli Gazetesi Yazı İşleri Müdürü, Tasvir-i Efkâr Gazetesi yazı İşleri Müdürü ve başyazarı, Yenigün gazetesi sahibi, yazar, Osmanlı Meclis-i Mebusan 2. ve 3. Dönem Aydın, 4. Dönem İzmir mebusu, sicil no:335. Mazbata onay tarihi 26.01.1920. I.TBMM'de İktisat, İrşad, Kanun-ı Esasi Hariciye ve Hariciye Encümenleri Reisi⁴⁴.

Meclis-i Mebusan'ın Açılması ve Faaliyetleri:

Genel seçimler sonucunda son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı olarak adlandırılacak olan Osmanlı Parlamentosu, sağlık durumu bozuk olan padişahın yerine Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın hazır bulunduğu bir törenle 12 Ocak 1920'de

⁴³ Ahmet Demirel, age, s.202

⁴⁴ TBMM Albümü 1923-2010, c:I(1923-1950), Ankara, 2010, s.61-62

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İzmir Vekilleri ve Faaliyetleri

İstanbul'da seçilen 169 mebusan⁴⁵ 72 mebusun katılımı⁴⁶ ile dördüncü döneminin ilk toplantısı ile çalışmalarına başlamıştır.

Dahiliye Nazırı Şerif Paşa, padişahın açış nutkunu⁴⁷ okuduktan sonra İstanbul mebusu gerekli duayı yapmış ve Sadrazam Ali Rıza Paşa, Anayasa'nın 46.maddesi gereğince and içileceğini bildirerek tutanakları meclise gelmiş olan mebusların adlarını okutmuştur. Ardından en yaşlı üye sıfatıyla Bursa mebusu Hacı İlyas Efendi geçici başkan olarak kürsüye çıkmış, kısa bir konuşma ile Tanrı'dan başarılar dileğinde bulunarak padişahın rahatsızlığından duyulan üzüntüyü belirterek birleşimi açmıştır⁴⁸.

Sivas mebusu Vasıf Bey (Kara Vasıf) söz alarak, Meclisin açılmasından ötürü duyulan memnuniyeti ve rahatsızlığından ötürü sağlık dileklerinin iletilmesi için bir mebuslar heyetinin padişaha gönderilmesini teklif etmiştir. Bu istek alkışlarla kabul edilmiştir⁴⁹.

Sonra, Başkanlık Divanı'na 3 geçici katip seçilmiş ve bunlar tarafından çekilen kura ile mebuslar beş şubeye bölünmüştür. Şubelerde çalışmalara başlanılması için meclis toplantılarına 10 gün ara verilip ilk birleşim kapatılmıştır⁵⁰.

Bu Meclisin 12 Ocak-18 Mart 1920 arasındaki iki ayı biraz aşan kısa ömrü boyunca yaptığı 24 birleşimde gerçekleştirdiği en önemli icraat, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de aldığı kararlara uygun olarak Ahd-ı Milli/Misak-ı Milli'yi bir beyanname ile ilan ve kabul etmesidir. Meclis'in 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda "Ahd-i Milli" olarak bütün mebuslara imzalatılan *Misak-ı Milli* kararlarının basında yayınlanması ve yabancı parlamentolara bildirilmesine de 17 Şubat 1920 tarihli açık oturumda karar verilmiştir⁵¹. Böylece bir yandan Meclis-i Mebusan kanalıyla Anadolu'daki ulusal eyleme yasallık kazandırılırken, öbür yandan da eski bir devletten yeni devlete geçişin hazırlıkları tamamlanmaya çalışılmıştır⁵².

---

⁴⁵ Ahmet Demirel, age, s.61

⁴⁶ Mahmut Goloğlu, 1920 Üçüncü Meşrutiyet, Birinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul, 2014, s.54

⁴⁷ Padişahın Meclis'e gönderdiği nutuk metni için bakınız: M.Goloğlu, age, s.53-54

⁴⁸ İLERİ, 12 Kanun-ı sani 1336

⁴⁹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:I, 12 Kanunusani 1336, Birinci İnikad, s.2

⁵⁰ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:I, 12 Kanunusani 1336, Birinci İnikad, s.2-4

⁵¹ Samet Ağaoglu, Kuvayı Milliye Ruhu, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstanbul, 2011, s.25 ; Hamza Eroğlu, Türk Devrim Tarihi, Ankara, 1981, s.109

⁵² İhsan Güneş, age, s.53

İzmir Mebuslarının Çalışmaları:

İşgal altındaki İzmir'de, seçimlerin zor bir süreçte gerçekleştiğini yukarıda bahsetmiştik. Kuşadası kazası merkez sancak olarak tespit edilerek yapılan seçimlerde İzmir'i temsil etmek üzere *Yunus Nadi Bey, Refet Paşa, İlhami Bey, Şükrü Bey, Tahsin Bey ve Nuri Bey*'den oluşan 6 kişilik mebus listesi İstanbul'a bildirilmiştir.

12 Ocak'ta açılan Meclis-i Mebusan, gerek yol şartları gerekse bazı bölgelerde seçimlerin tamamlanamamış olması nedeniyle yeterli sayıda mebusun toplantıya katılamaması sonucunda törenin ardından dağılmış, ikinci toplantı ancak 10 gün sonra, 22 Ocak'ta, yapılabilmektedir. İzmir mebuslarının mazbataları ise Birinci Şube'ye intikal etmiş ve şube aldığı kararı 26 Ocak'taki 3.İçtimaada açıklamıştır. Bu karar şöyledir:

" *Efendim, İzmir Mebusluğuna intihap edilen Yunus Nadi, Rafet, İlhami, Şükrü, Tahsin, Nuri Beylerin mazbataları Birinci Şubece tetkik edilmiş. Bu babta mazbatalar tanzim olunmuş. Bunlardan bir tanesini okutuyorum, diğerleri de aynıdır.*

Meclis-i Mebusan,

Birinci Şube.

Tetkik-i İntihap Neticesini Mübeyyin Mazbatadır.

(Nizamname-i Dahili Madde : 27)

Evrak-ı İntihabiyyesi tetkik edilen Mebusun

Daire-i İntihabiyyesi İsmi İzmir Şükrü Bey Nizamname-i Dahilinin 27 nci maddesi mucibince liecli tetkik Birinci Şubeye isabet eden mazabat-ı intihabiyyeden İzmir Mebusu Yunus Nadi Beyefendinin mazbata ve evrak-ı mütenevvia-i intihabiyyesi yine madde-i mezkûre ahkâmına tevfiқан mezkûr şubede teşekkül eden Encümenimizde mütalaa ve tetkik olundukta, 15 Mayıs 1335 tarihinden beri İzmir Livasının yalnız Kuşadası Kazasıyle Ödemiş'in iki nahiyesi müstesna olarak tamamen Yunanlılar tarafından işgal edilmiş bulunmasına ve intihabatm icrasına mütedair olan İrade-i Seniyye her ne kadar İzmir'ce de meVki-i tatbik vaz' edilmek istenilmiş ise de, Menemen Kazasında yapılan intihabı müteakip

Yunanlılar tarafından her türlü hukuk ve salah iyyet harici olarak cebren men edilerek müntehib-i sanilerin kısmen hapsedilmiş olmasına ve Hükümet-i mahalliyye tarafından vuku' bulan müteakip müracaatlara ledel-hace kuvve-i cebriyye ile men'i cihetine gidileceği tebliğ edilmesine nazaran, İzmir Livası namına yapılmasına hükm-ü kanun mukteziyatmdan olan intihabatm yalnız

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İzmir Vekilleri ve Faaliyetleri

Kuşadası ile Kel as ve Yalyanbolu Nahiyelerinde itmam oluşabildiği anlaşılmıştır.

Birinci Şube, keyfiyeti ariz ve araik tetkik ettikten ve Aydın Vilayetiyle Heyet-i Tefüsiyyesinin mütalaatını aldıktan sonra nokta-i nazarını berveçizir Heyet-i Umumiyyeye iblağa musaraat eyler: Evvelâ - Her ne kadar liva intihazatı yalnız bir kaza ile iki nahiyede icra edilebilmiş ise de diğer kazaların intirabata iştirak edememesi ahval-i fevkalâdeden münbaistir. Saniyen - İzmir Merkez Heyet-i Teftişiyyesi liva merkezinin Dahiliye Nezaretince Kuşadacı'na nakledilmiş olduğu takdirde hiçbir itiraza mahal kalmayacağı mütalaasında bulunmakta olur her ne kadar Hükümet intihaptan evvel bu muameleyi ifa etmemiş ise de ahiren mazbata Meclis-i Vükelaca tetkik olunarak bil-kabul Meclis-i Mebusana sevkedilmiş olduğundan sırf idarî bir muamele olan nakil keyfiyetinin de bu suretle halledilmiş olduğu anlaşılmaktadır: Salisen - İzmir livasının vaziyet-i hazırası hasebiyle Mecliste temsili zarurî olduğunda şube tamamen mütteftiktir. Esbab-ı anıfeye binaen İzmir Mebusluğuna intihap edilmiş olan Yunus Nadi Beyefendinin Mebusluğunun kabulü lüzumunu Heyet-i Umumiyyeye teklif ederiz.

26 Kânunusani 1336

Amasya Ömer Lütfi

Edirne Faik

Saruhan

Muvaffak

Baladaki mazbata şubece Bi'l-münakaşa kabul edilmiştir.

26 Kanunusani 1336

Reis Celalettin Arif

Katip Faik

REİS — Yunus Nadi, Refet, İlhami, Şükrü, Tahsin ve Nuri Beylerin İzmir Mebuslukları alkışlarla kabul edilmiştir.⁵³

Böylece daha önce seçilmiş olan Aydın, Manisa, Denizli mebusları ile Meclisin kabul ettiği İzmir merkez livası mebusları Aydın Vilayeti'ni temsil etmişlerdir⁵⁴.

⁵³ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi,4.Devre, 3.İçtima, 26 Ocak 1920, c:I, Ankara, 1992, s.30-31

⁵⁴ Meclis-i Mebusan'da Aydın Vilayeti'ni 15 mebus temsil etmiştir. Bunlardan 6'sı İzmir livası olmak üzere diğerleri şöyledir: Aydın mebusları: Cami Bey(Baykurt), M.Emin Bey(Arkut),

Meclisin ilk oturumları encümenlerin kurulması, padişahın açış nutkuna verilecek cevabın hazırlanması, 1920 senesi bütçesinin yetiştirilmesi gibi sorunlarla geçmiştir⁵⁵. Kurulların oluşturulması tamamlandıktan ve Misak-i Milli'nin ilanından sonra Meclis'te en çok tartışılan konular arasında İzmir'in işgalinin protesto edilmesi sorunu yer almasına rağmen bu konuda İzmir mebuslarının aktif olarak Meclis kürsüsünde yer aldıkları görülmemektedir⁵⁶.

İzmir mebuslarından Nuri Bey, Refet Bey ve M.Şükrü Beyler rahatsızlıkları nedeniyle izin talebinde bulunmuşlardır. Nuri Bey ile Refet Bey Bey'in izin istekleri 23 Şubat'taki toplantıda⁵⁷, M.Şükrü Bey'in izin talebi ise 18 Mart'taki son toplantıda⁵⁸ kabul edilmiştir. Bu mebusların izin taleplerinden önce Meclis'te herhangi bir faaliyetleri görülmemektedir. Yine Yunus Nadi Bey ve Şükrü Bey'inde Meclis tutanaklarında herhangi bir çalışma konusunda isimleri geçmemektedir.

Meclis tutanaklarına göre, Meclis'teki en aktif İzmir mebusu Tahsin Bey olarak görülmektedir. Tahsin Bey, ilk olarak 26 Ocak tarihindeki 3. İçtimaada söz alarak bir konuşma yaptığı görülmektedir. Bu kısa konuşmasında, Meclisin düzenli olarak toplanmasına dikkat çeken Tahsin Bey, bunun bir memleket görevi olduğunun vurgusunu yapmaktadır: "... Rica ederim, müzakere günleri, Galata Mahkeme-i Şer'iyyesinin nikâh, nafaka davaları gibi altı ay sonraya atılmasın. Bendenize; hiç iş olmasa dahi, her gün içtima etmeliğimiz bir vazife-i vataniyedir."⁵⁹

27 Ocak'taki 4. içtimaada, Tahsin Bey ve 5 arkadaşı(Trabzon mebusu Hüsrev, Bolu mebusu Cevat, İzmir mebusu Sırrı, Amasya mebusu Bekir Sami, Karesi mebusu Hacim Muhittin) tarafından Meclis Başkanlığı'na verdikleri taktir oylamaya sunulmuştur. Söz konusu taktirde; *"Yolda bugün yarın vasıl olacak bir çok arkadaşlarımız bulunduğu cihetle, ruzname-i müzakeratta mukayyet Divanı Riyaset intihabının diğer ruznameye talikini teklif eyeriz."* teklifi bulunmaktadır. Bu teklif oy birliğiyle kabul edilmiştir⁶⁰.

Hüseyin Kazım Bey, Denizli mebusları:Emin Efendi, Faik Bey, Manisa mebusları:M.Celal Bey(Bayar), İ.Süreyya Bey(Yiğit), Reşid Bey, Muvaffak Bey. Bakınız: M.Goloğlu, age, s.314

⁵⁵ Pelin Böke, "Son Osmanlı Meclisi'nde Yunan İşgali'ne Dair Tartışmalar", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VI/15 İzmir, 2007, Güz, s.310

⁵⁶ Meclis-i Mebusan'daki Yunan işgalinin protesto edilmesi ile ilgili konuşmalar için bakınız: Pelin Böke, agm, s.310-328

⁵⁷ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi,4.Devre, 13.İçtima, 23 Şubat 1920, c:I, s.182

⁵⁸ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi,4.Devre, 24.İçtima, 18 Mart 1920, c:I, s.431

⁵⁹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi,4.Devre, 3.İçtima, 26 Ocak 1920, c:I, s.32

⁶⁰ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi,4.Devre, 4.İçtima, 27 Ocak 1920, c:I, s.40

9 Şubat'taki 9. içtimaada, 4 üncü Devre-i intihabiyyede erkan, ümera ve zâbitandan Mebus intihap olunanların mezun(izinli) addedilmelerine dair kanun teklifinde bulunan Tahsin Bey'in bu teklifi incelenmesi için Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir⁶¹.

19 Şubat'taki 12. içtimaa'da "Usul-ı Müzakere Hakkında" söz alarak Meclis kürsüsüne çıkan Tahsin Bey, toplantılarda çoğunluğun sağlanamadığı için Heyet-i Umumiye'nin sağlıklı kararlar alamadığı, boşuna zaman geçirildiği ve görüşmelerin sık sık tatil edildiğini, bunun da devlete artı masraf getirdiğini eleştirmektedir: "Zannederim ki ekseriyet yok gibidir. Ekseriyetin olmaması da mevzu-u müzakerenin Meclisimizce hüsn-ü telakki edilmemesinden ibarettir. Bendeniz geçen günkü celsede otuz yedi takrir verildiğini saydım ve kırk kadar Mebusun da söz söylediğini takip ettim. • Binaenaleyh, evvelki günkü celsedeki muhassala-i mesaî, «tarih» kelimesinin sonuna «miz» ve bir de «Anadolu Halkı» yerine «Bütün Milletin» yazılmak suretiyle neticelendi. Bir sahib-i hesap her bir celsenin Hazine-i millete «5000» liraya mal olduğunu söylüyor. Demek ki dünkü celsenin bir «miz» ile «Bütün Millet»in kelimeleri Millete «5000» liraya mal olmuş demektir. Bu gün de müzakere aynı şekilde gidiyor ve ekseriyyet de yoktur. İhtimal ki yarım saat sonra ekseriyyet olmadığından müzakere tatil edilecektir ve Encümenler de teşekkül edemeyecektir, ve işler de muattal kalacak ve şu suretle Heyet-i Umumiyyenin menabi-i müzakeratı mahkûm-u atâlet olacaktır. İstirham ederim; bu maraz-ı kelâm ve m araz-ı takrirden biraz tevakki edelim."⁶²

26 Şubat'taki 14. içtimaada, Sükna Kanunu/Oturma Hakkı ile ilgili kanun çalışmasının mevcut durumu hakkında Adliye Nezareti'nden bir sual takriri münasebetiyle gördüğümüz Tahsin Bey, söz konusu takririn Meclis'te okunmasını istemiştir. Sual takriri şöyledir:

"Meclis-i 'Mebusan Riyaset-i Celilesine

Hükümetçe derdest-i tadil olan Süknâ Kanunu, bir seneden beri Şûra-yı Devlet ve Adliye Nezareti arasında muttasıl dolaşıp duruyor. Bugünkü süknâ ve akar icar bedelâtı Memleketin hayat-ı iktisadiyyesi ile ve bilhassa ihtikâr ile şiddetle alakadardır. Mahkemelerce hergün verilegelen tahliye kararları ile sokak ortalarına atılan muhadderattan sabi ve sübyandan Hükümet ve bilhassa

⁶¹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi,4.Devre, 8.İçtimaa, 9 Şubat 1920, c:1, s.70

⁶² Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi,4.Devre, 12.İçtimaa, 19 Şubat 1920, c:1, s.163

Adliye Nâzırı haberdar mıdır? Haberdar ise bu ahvale mani olacak bir kanunu neye intaç ettirmiyor? Adliye Nazırından sualini teklif ederim.

*İzmir
Tahsin'⁶³*

Tahsin Bey'in, memleket işleriyle yakından ilgilendiği ve takipçisi olduğu yukarıdaki soru takririnde de açıkça görülmektedir. Bu karar, Sadarete bildirilmesi için oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Meclis-i Mebusan'ın son 6 toplantısında İzmir mebuslarının herhangi bir faaliyeti görülmemektedir.

Meclis-i Mebusan'ın Kapatılması:

Ali Rıza Paşa Kabinesinin Anadolu hareketiyle yakın ilişki içerisinde olması ve Osmanlı parlamentosunda Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi İtilaf Devletleri'ni rahatsız etmiştir. İstanbul'daki İngiliz görevlilerinden gelen raporlar, İngiliz Hükümeti'ni Türk milliyetçilerine karşı daha sert tedbirler alınması konusunda harekete geçmesini sağlamıştır. Lord Curzon, 10 Mart'ta Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada "*İstanbul'da işler İtilaf Devletlerinin sabırlarını tüketecek bir dereceyi bulmuş ve her yerde zulüm ve katliam artmıştır*" sözleriyle bir hafta sonra İstanbul'da gerçekleştirilecek olan işgalin ipucunu vermektedir⁶⁴.

İtilaf Devletleri işgalden önce İstanbul'daki hükümet değişikliğini sağlamış, 3 Mart'ta Ali Rıza Paşa kabinesi istifa etmiş, yerini 8 Mart'ta Salih Paşa kabinesi almıştır⁶⁵. Ardından da 15 Mart gecesi İstanbul Limanı abluka altına alınmış, 16 Mart sabahından itibaren İtilaf Devletleri İstanbul'u resmen işgale başlamışlardır. Önce Harbiye ve Bahriye Nezaretleri abluka altına alınmıştır⁶⁶. İlk ciddi mukavemet sabahın erken saatinde Direklerarası'nda bulunan 15.Kafkas tümeni olarak kullanılan eski belediye binasını basan İngiliz birliğine karşı gerçekleşmiştir. Neticede 6 Osmanlı askeri şehit, 15'i de yaralanmıştır. Bu şekilde aynı gün içerisinde İstanbul'un önemli mevkileri ve kuruluşları tek tek işgal edilmiştir⁶⁷.

⁶³ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi,4.Devre, 14.İçtimaa, 26 Şubat 1920, c:1, s.220

⁶⁴ Sebahattin Selek, age, c:I, s.589

⁶⁵ Ergun Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I, İzmir, 1986, s.194

⁶⁶ İ.Hakkı Sunata'nın hatıralarında İstanbul'un işgali ayrıntılarıyla anlatılmaktadır: İstanbul'da İşgal Yılları, İstanbul, 2006, s.78-83

⁶⁷ Mümin Yıldıztaş, Yaralı Payitaht İstanbul'un İşgali, İstanbul, 2010, s.9-10

İşgalden sonra İngiliz Başbakanı Churchill; *"İstanbul'da yakın bir ayaklanma ile karşı karşıya gelmiştik. Ürkütücü katliamlar da beklenebilirdi. Bu durumda Müttefikler birlikte harekete geçmek zorunda kalmıştır"*⁶⁸ sözleriyle 16 Mart işgalini haklı göstermeye çalışmıştır.

O günleri yaşayan Yunus Nadi, büyük bir dehşet ve özel tertibatlarla gerçekleştirilen İstanbul'un işgali ile İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Anadolu harekâtına açıkça gözdağı vermek istediklerini belirterek bu işgal ile 3 amacın gerçekleştirilmek istendiğini hatıralarında şu sözlerle anlatmaktadır:

"1- İstanbul o zamanki acz ve ızdırabına rağmen işgal kuvvetleri Türk'ün yalnız ismi ve yalnız manzarası muvacehesinde yine garip bir korku duymaktan kendilerini menedemiyorlardı.

2-Anadolu'da kısmen fîli ve kısmen de –o zamanlık- nazarı mahiyette bir mukavemet fikir ve ruhu vardı.İstanbul'da zaten ölmüş Babıali teşkilatının kafasına mutantan bir darbe indirilmekle bütün Türk milleti felce uğratılabilir zihniyetine de ehemmiyetli bir hisse ayırmak lazımdır.

*3- Saray Devlet ve millet aleyhine yapılan ve yapılacak her hareketi tasvip ediyor, hatta bu hususta aklınca ecnebilere yol bile gösteriyordu. Ecnebilere İstanbul işgalinin daha ilk günlerinden itibaren sarayı tutarak meclisi ve milleti daha kolay boğabilecekleri kanaatine varmışlardı."*⁶⁹

İşgalin hemen ardından İngiliz askerleri Meclis-i Mebusan'ı basmış, aralarında Rauf ve Kara Vasıf Beylerin de bulunduğu bazı milletvekillerini tutuklayarak Malta'ya sürgüne göndermiştir. *"Fındıklı Sarayı'nın yukarısındaki geniş salona yeni bir Vükela Hey'eti gelmişti. Maarif Nazırı ihtiyar Abdurrahman Şeref, Adliye Nazırı Celal Beyler ile nazırların hepsi orada idi. O sırada İngilizler gelmiş bizi istiyorlardı.*

Türk davasını müdafaa ederken bu gibi bin bir belaya göğüs germekten ileri gelen bir soğukkanlılıkla akabeti meçhul bir yere giderken şu toplanan insanlara bir ders vermek istedim.

Başında Mustafa Kemal'in bulunduğu Türk davasının artık İstanbul'da müdafaa yeri kalmadığını anlattım. Ortalığı bir mabet sükutu kaplamış, havayı bir matem kokusu bürümüştü. Türk'ün geçirdiği muzdarip günler ve tarihi anlarda gösterdiği azametli kıyamlarını misal getirerek artık davamızın Anadolu'ya intikal ettiğini, hemen bir dakika kaçırmayarak memleketin fikir ve

⁶⁸ Sebahattin Selek, age, c:I, s.589

⁶⁹ Yunus Nadi, Ankaranın İlk Günleri, İstanbul, 1955, s.12-13

kalp sahibi, meziyetli ve feragatli evladının, Mustafa Kemal'in yanına koşmasını söyledim.

Sesim biraz gürlüyor, heyecan bana biraz teessür, biraz ızdırap veriyordu. Galiba davayı çok açık ve kuvvetle teşrih etmiş olmalıyım ki kapıda dikilmiş İngiliz kuvvetleri beni sürüklemek isterken o hücum karşısında eğilmeyen Türk davasının doğru ve haklı olduğunu yüksek sesle haykırdığım için odanın içinde derin hıçkırıklarla karışmış bir kaynaşma oldu.

Ben söylerken karşımda Abdurrahman Şeref'in ak sakalından ılık göz yaşlarının süzüldüğünü gördüm. Ve o sırada boynuma sarılan bir vefalı dost göz yaşları ile göğsümü ıslatarak, Türk davasına sonuna kadar sadık kalacaklarını haykırıyordu. Bu zat Sinop Meb'usu Yusuf Kemal Bey'di. ⁷⁰

Malta'ya gönderilenler arasında Birinci TBMM'ye İzmir mebusu olarak katılacak olan H.Tahsin Bey'de vardır. H.Tahsin Bey, *"Talat Paşa'yla yakın ilişkileri bulunduğu, Ermeni kırımının hazırlanmasında parmağı olduğu"* iddiasıyla tutuklanmıştır. Tahsin Bey'in sürgün numarası 2774'tür⁷¹.

Bu gelişme karşısında, 18 Mart 1920'deki 24.birleşiminde, ki bu son toplantı olacaktır, iki seçim tutanağının kabulünden ve birkaç izin işleminden sonra Sinop mebusu Rıza (Nur) Bey söz alarak kürsüye çıkmış, mevcut koşullar altında Meclis'in faaliyetlerini sürdürmesinin olanaksız hale geldiğini, bu görevin güven içinde yapılmasını sağlayacak bir ortam yaratılincaya kadar Meclis Genel Kurul toplantılarının ertelenmesini isteyen şu konuşmasını yapmıştır: *"Efendiler, mühim bir an-ı tarihi yaşıyoruz. Bu devlet ve millet bu zamana kadar böyle büyük bir musibete duçar olamamıştır. Payitaht-ı Osmani ve Dar'ülhilafet-i İslamiyye bugün ecnebi devletlerin işgal-i müsellahu altına geçmiş bulunuyor. Bunu mucib hiç bir hal mevcut değildir. Meclis-i Mebusan'ı Osmani tecavüze uğradı. Mebus arkadaşlarımızdan, Rauf, Vasıf, Faik ve Şeref Beyler ve Numan Efendi, Meclis-i Mebusandan kuvve-i işgaliyye tarafından cebren alınıp tevkif edildi. Bu hal, hukuk-ı esasiyye ve hukuk-ı Düvel'e tamamıyla muhaliftir. Bila kayd-ı şart istiklal-i vicdan ve efkara malik olmayan bir Meclis-i Mebusanın serbestçe ittihat-ı karar eylemesi mümkün olmayacağından milletvekillerinin masuniyyetine karşı ika edilen bu tecavüzü protesto ediyoruz. Bu protestomuzun, bütün cihan heyet-i teşriyyesinin ve bilhassa bil-cümle parlamentoların maderi olan Britanya Paramentosunun ve*

---

⁷⁰Edirne Meb'usu Mehmet Şeref, Tarihi ve Siyasi Tefrika Birinci Millet Meclisi, Yayına Hazırlayan: Taner Lüleci, İstanbul, 2011, s.11-13

⁷¹ Bilal Şimşir, Malta Sürgünleri, İstanbul, 1985, s.171

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İzmir Vekilleri ve Faaliyetleri

bu gibi vakayii tarihiyyeye defaat ile sahne olmuş olan Fransız ve İtalya Parlamentolarının sem-i ittılaina vasıl olmasını temenni ederiz. Bu gün deruhte ettiğimiz vazife-i milliyyeyi ifaya ancak bu derecede kadiriz. İşte bu esbaba binaen verdiğimiz bir takrir ile bir teklifte bulunuyoruz. Bu takririmizi milli bir vesika olarak tarihe tevdi ediyoruz."⁷²

Rıza (Nur) Bey'in konuşmasının ardından Bolu mebusu Hilmi Bey 16 arkadaşının imzalı önerge teklifi okutulmuştur:

" Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesine,

Kanun-ı Esasi-i Osmaninin 7. maddesi mucibince "sulh ve ticarete terk ve ilhak-ı araziye ve Tebaa-ı Osmaniyyenin Hukuk-ı Asliyye ve şahsiyyesine taalluk eden ve Devletçe masarifi mucib olan muahedatın akdinde Meclis-i Umuminin tasdiki şarttır "

Harb-i Umumi'nin memleketimiz için pek na-müsait şerait dahilinde hitam bulması hesabıyla elim bir vazifeyi tarihiyye ifasına davet olunan Meclis-i Mebusan, ahiren, Makarr-ı Hilafet ve Saltanat-ı Seniyyede ahval-i fevkalade tahaddüs etmesi ve meşrutiyetle idare olunan memalikin kaffesinde milletvekillerine temin edilen masuniyet ve muafiyetin ilca-yi vekayi ile müntezi olması hesabıyla vazai-f-i meb'usinin icabatını memleketin vaziyet-i hazırasıyle telif imkanından mahrum kalmıştır. Her şeyden evvel hürriyet-i efkara ve istiklal-i vicdana vabeste olan bu vazife-yi mukaddesenin emniyetle ifasına imkan bahş bir hal ve vaziyetin tahassülüne intizaren umumi inikatların tehirini teklif ederiz.

Lazistan mebusu Osman Nuri, Sinop mebusu Cemal Zeki, Maraş mebusu Tahsin, Sinop mebusu Dr.Rıza, Bolu mebusu Tunalı Hilmi, İçel mebusu Hilmi, Erzincan mebusu Halil, Trabzon mebusu Hüsrev, Gümüşhane mebusu Zeki, İzmit mebusu Ali, İstanbul mebusu Kamil, Erzurum mebusu Hüseyin Avni, Bursa mebusu İlyas, Tokat mebusu Şevki, Karahisarışarki mebusu Fazıl, Tokat mebusu Ahmet"⁷³

Bu önerge oybirliğiyle kabul edilerek Meclis-i Mebusan'ın faaliyetleri belirsiz bir süre için ertelenmiştir.

⁷² Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:I, 24. İçtima, 18 Mart 1336, s.496

⁷³ MMZC, c:1, 24. İçtima, 18 Mart 1336, s.496 ; Dr.Rıza Nur-Grace Ellison, İlk Meclisin Perde Arkası(1920-1923), İstanbul, 2007, s.15

Sonuç:

Mondros Mütarekesi, Büyük Dünya Savaşı'nı Osmanlı Devleti açısından sona erdiren bir antlaşma olmasına rağmen başta İngiltere olmak üzere XX.yy'ın emperyalist güçlerinin *Şark Meselesi*'nden vazgeçemediklerini gösteren ağır şartlara sahiptir. Mütareke antlaşması İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerinde söz sahibi olma girişiminde rakiplerinden öne çıkma ve Anadolu'nun paylaşılmasında en etkili söz sahibi olma siyasetinin bir sonucu olarak hayata geçirilmiş ve hemen ardından İngiltere, Dünya Savaşı'nda ele geçiremedikleri Osmanlı topraklarını işgale başlamıştır. İngiltere ve diğer devletlerin hesaba katmadıkları şey, Anadolu halkının özgürlüğüne olan inancı ve inanç etrafında birleşme gücü olmuştur.

Mütarekenin hemen ertesinde, 3 Kasım 1918'de, Musul'un işgaliyle başlayıp dalga dalga devam eden bu süreçte, işgallere karşı en büyük tepkiyi 15 Mart 1919'da İzmir'in işgali ortaya çıkarmış ve bölgesel direniş örgütlenmelerinden ulusal direniş örgütlenmelerine geçişi hızlandırmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişi ve ardından Amasya Tamimi'nin ilanı bu süreçte önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bildiri de hem İstanbul'daki Hükümetin işgallere karşı görevini yerine getiremediği açıkça ifade edilmiş hem de yerel örgütlenmelerden milli örgütlenmeye geçişin adresi olacak olan Sivas'ta bir kongrenin toplanması ilan edilmiştir.

Sivas Kongresi'yle Anadolu'daki direniş hem resmi bir makama kavuşmuş hem de İstanbul hükümetleri ve işgalci devletlere karşı daha güçlü mücadele edebilme imkanı kazanmıştır. Bunun ilk somut göstergesi, İstanbul'daki Ali Rıza Paşa Hükümeti'ni Meclis-i Mebusan'ın toplanmasına ikna edilmesidir.

Ekim ayında başlayan seçim çalışmaları, işgal bölgelerinde sorunlu da olsa tamamlanarak 12 Ocak 1920'de açılan Meclis-i Mebusan tarihimize son Osmanlı Parlamentosu olarak geçmiştir. 12 Ocak-18 Mart 1920 arasında sadece 24 toplantı yapılabilen bu kısa çalışma döneminin en önemli faaliyeti, hiç kuşkusuz ki Mustafa Kemal Paşa ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin organize ettiği milletvekillerinin girişimiyle hazırlanan ve 28 Ocak 1920'de ilan edilen Misak-ı Milli kararlarıdır. Bu kararların ilanı, gelişmeleri yakından takip eden ve Meclisin çalışmalarının ulusal bir nitelik göstermesinden hoşnut olmayan İtilaf Devletleri'ni harekete geçirmiş ve 13 Kasım 1918'den itibaren fiili işgal altında tuttıkları Osmanlı başkentini 16 Mart

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İzmir Vekilleri ve Faaliyetleri

1920'de resmen işgal etmeleri sonucunu doğurarak Parlatentonun da sonunu hazırlamış ve iki gün sonraki toplantıda dağılmıştır.

Sadece 24 kez toplanabilen Meclis-i Mebusan'da İzmir mebuslarının faaliyetleri sınırlı kalmıştır. Mebuslardan Nuri Bey, Refet Bey ve M.Şükrü Beyler rahatsızlıkları nedeniyle izin talebinde bulunmuşlardır. Nuri Bey ile Refet Bey Bey'in izin istekleri 23 Şubat'taki toplantıda, M.Şükrü Bey'in izin talebi ise 18 Mart'taki son toplantıda kabul edilmiştir. Bu mebusların izin taleplerinden önce Meclis'te herhangi bir faaliyetleri görülmemektedir. Yine Yunus Nadi Bey ve Şükrü Bey'inde Meclis tutanaklarında herhangi bir çalışma konusunda isimleri geçmemektedir.

Meclis tutanaklarına göre, Meclis'teki en aktif İzmir mebusu Tahsin Bey'dir. Tahsin Bey'in 1 kanun teklifi, 2 tavriri ve 1 söz alarak konuşması bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Tahsin Bey'in hem memleket meselelerini yakından takip ettiği hem de Meclis'in düzenli çalışmasına ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Sürelî Yayın

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:I, 4.Dönem, Ankara, 1992

Alemdar(Ekim 1919)

İkdam (Ekim 1919-Mart 1920)

İleri(Ekim 1919-Mart 1920)

Sabah(Ekim 1919-Mart 1920)

Tasvir-i Efkar(Ekim 1919-Mart 1920)

Vakit(Ekim 1919-Mart 1920)

Kitap

Ağaoğlu, Samet, Kuvayı Milliye Ruhu, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstanbul, 2011

Akın, Rıdvan(1),TBMM Devleti (1920-1923),İstanbul, 2014

Akın, Rıdvan (2), Türk Siyasal Tarihi, 1908-2000, İstanbul, 2012

Akşin, Sina, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, c:I-II, Ankara, 1998

Arıkan, Zeki, Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını(30 Ekim 1918-8 Eylül 1922), Ankara, 1989

Atatürk, Kemal, Nutuk, Ankara, 1995, Haz.Prof.Dr.Zeynep Korkmaz

- Aybars, Ergun, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I, İzmir, 1986
- Başmabeynci Lütü Bey, Osmanlı Sarayının Son Günleri, İstanbul, Basım yılı yok
- Demirel, Ahmet, İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler, İstanbul, 2010
- Edirne Meb'usu Mehmet Şeref, Tarihi ve Siyasi Tefrika Birinci Millet Meclisi, Yayına Hazırlayan: Taner
- Eraslan, Cezmi-Kenan Olgun, Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento, İstanbul, 2006
- Eroğlu, Hamza, Türk Devrim Tarihi, Ankara, 1981
- Goloğlu, Mahmut, 1920 Üçüncü Meşrutiyet, Birinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul, 2011, İstanbul, 2011
- Güneş, İhsan, Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923), İstanbul, 2009
- Kadri, Hüseyin Kazım, Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi 10 Temmuz İnkılabı ve Netayıcı, İstanbul, 1992
- Karaca, Taha Niyazi, Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı, Ankara, 2004
- Nadi, Yunus, Ankaranın İlk Günleri, İstanbul, 1955
- Nur, Dr.Rıza-Grace Ellison, İlk Meclisin Perde Arkası(1920-1923), İstanbul, 2007
- Öztoprak, İzzet, İzmir Müdafai Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, Ankara, 2014
- Saray, Mehmet, Türk Devletlerinde Meclis, Demokratik Düşünce ve Atatürk, Ankara, 1999
- Selek, Sebahattin, Milli Mücadele, c:I, İstanbul, 1982
- Sunata, İ.Hakkı, İstanbul'da İşgal Yılları, İstanbul, 2006
- Şimşir, Bilal, Malta Sürgünleri, İstanbul, 1985
- Tunaya, Tarık Zafer, Hürriyetin İlanı, İstanbul, 1996
- Yıldıztaş, Mümin, Yaralı Payitaht İstanbul'un İşgali, İstanbul, 2010

Makale

- Böke, Pelin, "*Son Osmanlı Meclisi'nde İzmir'in İşgaline Dair Tartışmalar*", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VI/15, İzmir, 2007, s.309-323
- Kaya, Erol, "*Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı*", Türkler, c:XIII, Ankara, 2002, s.514-527